



DE GELEERDE.

'k Heet Meester, Doctor bovendien,

En merk met diepe droefenis,
Dat al ons weten stukwerk is.

Wat men niet weet, is juist dat wat men noodig heeft,
En wat men weet, dat kan men niet gebruiken . . .

FAUST.

Nulla dies sine linea.

Geen dag zonder lijn.

Apelles, roemrijker gedachtenis, teekende elken dag. Vandaar het spreekwoord. De schilder kon niet leven, zonder zich te uiten. Het machtige talent moest scheppen. De gedachten rijpten schier dagelijks en lieten den artist niet met rust. Hij moest ze zien in lijn en vorm en kleur. Hij kon niet anders dan ze openbaren. En als hij ze daar vóór zich zag, de scheppingen zijner ziel, dan herkende hij ze: in de heerlijke schoonheid van haar bestaan vond hij terug z'n intiemste denken.

En zoo leeft de geleerde ook.

De problemen van de wetenschap zijn hem geen doode dingen; ze leven in zijn ziel en gunnen hem geen rust. Ze bewegen zich, keeren zich — hij ziet ze van alle kanten belicht en hij zoekt hun kern, hun diepste wezen op, en als hij ze kent in hun eigenste zijn, dan valt hem de oplossing gemakkelijk.

Als hij ze kent.

Maar wat kent hij feitelijk!

Wat peilt hij tot den bodem!

Wat doorziet hij tot in het hart!

Och, dat is de pijn juist van den denker — hij weet, hoe veel hij niet weet en hoe weinig hij verstaat, hoe beperkt zijn begripen der dingen is.

En ook, als hij meent te begrijpen, dan rust die meening ten slotte op een aangenomen grondwaarheid, die onomstootelijk-waar verklaard is, maar aan welke vastheid bijwijlen wel eens getwijfeld wordt.

En die twijfel reeds dreigt het heele wetenschappelijke systeem als een kaartenhuis-om te werpen.

De wetter belijdt, hoe z'n kennen ten deele is, en vraagt zich vaak af, of het wel werkelijk kennen is.

Jan Vermeer van Delft schilderde in 1669 z'n „Geleerde.”

In antieke omlijsting staat hij daar.

Hij denkt — hij zoekt.

Hij is in actie — de rustige houding misleide u niet. Daar is onrust in z'n denkwereld. Daar kruisen de gedachten, de machtige gedachten dooreen. Daar wordt gestreden een kamp. Die hem afmatten zal.

Wie hij is!

De passer verklapt het en de globe doet mee.

De wiskundige is hier.

De benijdenswaardige geleerde immers!

Of — is tweemaal twee geen vier?

Wie ter wereld kan, als hij straks het bewijs voor z'n stelling gegeven heeft, een speld tusschen de logische redeneering krijgen? De logica viert juist in de wiskunde haar triomf.

En zelfs de redenaar moet bij den mathematicus ter schole, zal hij in streng logische orde leeren denken en spreken.

Orde — regelmaat is schier alles bij deze wetenschap. Omdat ze de wetenschap der meest volkomen orde is, draagt ze den stempel van het ware, het zekere, het gewisse, mag ze wiskunde heeten.

En nu mag een litterator schimpen, dat in de wiskunde alles dood is, wyl een driehoek altijd een driehoek blijft en een cirkel een cirkel, dat de wiskunde de leer van de dooie dingen is, hij daar weet wel beter.

Voor hem leeft alles. Getallen, lijnen, vlakken — con-

structies — alles leeft voor hem. Daar is ook groei in dat te voorschijn komen van de eindconclusie.

En immers — litteratoren zijn afgunstige menschen. Ze leven bij de fantasie, bij het subjectieve gevoelen. Wiskunde dat is — de objecten kennen; wat buiten eigen leven ligt, grijpen in verband en verhouding en het zoo naast mekaar zetten, dat het eene uit het andere volgt voor ieder, die maar zien wil.

En zoo zou dan hier althans de wetenschap den palm wegdragen, dien ze eeuwenlang heeft geëischt als haar rechtmatig attribuut.

Maar

Jan Vermeers „Geleerde” weet het nog niet, dat het onwankelbare straks als minder stevig zal verklaard worden. Dat men Thales en Pythagoras zal durven bestrijden in hun grondstellingen. Dat Archimedes en Dositheus en Hipparchus en Ptolemaeus ernstig zullen becriteerd worden.

Dat zelfs Euclides — de grondlegger der wiskundige wetenschap voor alle volgende eeuwen — feilbaar zal worden verklaard, zelfs betreffende uitspraken, aan wier waarheid niemand twifelen kan, zonder zijn naam van ernstig denker op het spel te zetten.

Er verscheen een boek over de vierde dimensie.

Tot nog toe geloofde ieder aan drie afmetingen: lengte, breedte, hoogte.

Wie kan zich nog een andere denken!

En toch — de mogelijkheid bestaat, zegt een geleerde, dat er een vierde is.

Dat een balk zóó lang is, zóó breed, zóó dik èn — èn; ja, wat . . . èn!

Maar als er zoo'n vierde dimensie is, kan zijn, dan ligt de heele wiskunde van Euclides voor den grond.

Dan is, wat de wijzen als waarheid hebben verkondigd, nu door een wijzer weggeredeneerd.

En daarmee is dan het zekerste van de zekerheden onzeker geworden.

Wiskunde geeft geen kennis meer van het wisse — is geen wiskunde meer. Toch — zal de praktijk het zóó ver brengen, dat ze met die vierde dimensie zal te rekenen hebben!?

Voorshands zullen we er ons nog maar niet ongerust mee maken.

Slechts kunnen we constateeren, dat ook de leer der lijnen en der getallen, waarmee sommige naturen zoo dwepen kunnen, als andere wetenschappen haar kwetsbare hebben.

Dit moge menschen, die zoo absoluut kunnen redeneeren en zoo stevig kunnen napraten in logische volgorde wat hun voorgezegd wordt, wat voorzichtig maken.

Neen, niemand hoeft den draak te steken met 't absolute.

Dit steekt, naar De Génestets woord den draak „met u en mij.”

Dit is in Schrifttaal gezegd: God heeft aan den mensch de moeilijke bezigheid der studie gegeven, om zich daarmee te bekommeren.

En deze studie is de arbeid van het zoeken. Ook als men meent te vinden, gevonden te hebben, blijkt de vondst vaak niet meer dan hulpmiddel, dat het zoeken vergemakkelijkte.

En immers, de problemen des levens zijn niet op te lossen langs den weg van zoekende studie.

De wetenschap is verlegen met de brandende vraagstukken aller tijden.

De oorsprong des levens

Het wezen er van

Het mysterie van den dood

De overwinning van het recht over het schandelijk onrecht van de macht

Het „waarom” in de geschiedenis van menschen en volken

Verleng de lijst, zoolang ge wilt — en zeg dan, welk licht de wetenschap hier kan ontsteken, waardoor de donkerheden worden opgeklaard!

Reeds dertig eeuwen terug hebben de denkers zich over dit alles moe gepeinsd.

